

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПІДВАЛЬНА ЮЛІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 37 (477) (092) (043.3)

**ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ
ОЛЕКСІЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА АНДРІЄВСЬКОГО (1845–1902)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
Кравченко Оксана Олексіївна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
декан факультету соціальної
та психологічної освіти,
професор кафедри соціальної педагогіки, соціальної
роботи та історії педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Пироженко Лідія Володимирівна,
Інститут педагогіки НАПН України,
головний науковий співробітник
лабораторії історії педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Бєлан Анна Валеріївна,
Херсонський державний університет,
доцент кафедри педагогіки, психології
й освітнього менеджменту.

Захист відбудеться «31» березня 2015 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 74.053.01 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2).

Автореферат розіслано «27» лютого 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. М. Коляда

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Нова модель за якою нині розвивається українська освіта має базуватися на вітчизняній культурно-історичній традиції, надбаннях української педагогіки. Однак через суспільно-політичні умови, у яких тривалий час перебувала Україна, теоретичні і практичні досягнення в галузі педагогічної науки і шкільництва другої половини ХІХ – початку ХХ ст. не були доступні для вивчення і практичного втілення. Нині маємо можливість осмислити і об'єктивно оцінити надбання історико-педагогічної науки, творчо використовувати доробок культурно-освітніх діячів і педагогів минулого.

Вагомим досягненням історико-педагогічної науки в Україні за роки державної незалежності став прорив у вивченні, об'єктивному аналізі та оцінці науковцями-дослідниками нашої історичної минувшини, що дало змогу підняти цілий пласт української культури, вивчити діяльність різних педагогічних, громадсько-освітніх товариств, повернути із небуття імена багатьох подвижників національно-культурного поступу українців кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. Цьому підтвердженням є слова акад. О. Сухомлинської про те, що педагогічна думка «...завжди персоніфікована – на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями»¹. Саме тому творча спадщина кожного з педагогів минулого заслуговує на детальне вивчення, науково обґрунтовану оцінку і має стати важливим джерелом збагачення теорії та практики сучасної освіти.

З огляду на це, актуальним є дослідження просвітницької діяльності та педагогічних поглядів одного з визначних представників українських педагогів – Олексія Олександровича Андрієвського (1845–1902). У національно-культурному житті кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. йому належить особливе місце як талановитому учителю, педагогу, історичному архівісту, редактору і видавцю, активному громадському діячу і невтомному досліднику української культури, освіти, просвітництва. Його багатогранна діяльність і творча спадщина привертала увагу науковців-дослідників у різні періоди розвитку наукової думки.

Так, на початку ХХ ст. з'явилися ґрунтовні праці біографів, учених, істориків, у яких певною мірою автори оцінюють діяльність О. Андрієвського (В. Щербина, В. Романовський, М. Грушевський, О. Левицький, П. Житецький, П. Лебединцев, С. Русова та ін.).

Серед сучасних дослідників слід відзначити В. Андрієвську, Н. Ігнатенко, Н. Побірченко та ін.

Окрему групу джерел становлять дослідження (дисертації, монографії, статті) сучасних українських учених з питань становлення національної освіти та виховання, з-поміж яких праці таких дослідників, як: О. Адаменко, Л. Березівська, Г. Белан, Л. Ваховський, Л. Вовк, Н. Гупан, Н. Дічек, І. Зайченко, Н. Коляда, Т. Кочубей, О. Кравченко, В. Кузь, О. Петренко, Л. Пироженко, Н. Побірченко,

¹ Сухомлинська О. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі / Ольга Сухомлинська // Шлях освіти. – 2001. – № 4. – С. 10.

О. Сухомлинська, В. Федяєва та ін.

Просвітницька спадщина О. Андрієвського, його педагогічні погляди та ідеї є загальноісторичним надбанням, адже зорієнтовані на розвиток української державності, українського народу та національної освіти загалом. Життя і діяльність педагога цілком заслужено повертаються із забуття, стають здобутком української історії та культури.

Водночас аналіз першоджерел, наукової та публіцистичної літератури, епістолярної спадщини засвідчив, що внесок Олексія Андрієвського в розвиток української педагогічної думки не дістав належної оцінки, оскільки до цього часу не був предметом окремого ґрунтовного і цілісного історико-педагогічного дослідження. Багатогранність теоретичних розмислів, досвід просвітницько-педагогічної діяльності Олексія Андрієвського, її не втрачена актуальність та історико-педагогічна значущість для розвитку освіти в Україні зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Просвітницька діяльність та педагогічні погляди Олексія Олександровича Андрієвського (1845–1902)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки, соціальної роботи та історії педагогіки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Актуальні проблеми історико-педагогічного знання» (державний реєстраційний номер 0111U009198) та основних напрямів і завдань фундаментального дослідження за рахунок видатків загального фонду державного бюджету, в якому автор брала участь «Становлення та розвиток педагогічного краєзнавства в Україні (II половина XIX – початок XX століття)» (2010–2012, державний реєстраційний номер 0110U001001), яка розроблялася на базі Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування (МОН України та НАПН України) при Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні вченої ради Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 11 від 25.05.2010 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 5 від 15.06.2010 р.).

Мета дослідження полягає у виявленні та розкритті напрямів просвітницької діяльності та педагогічних поглядів Олексія Олександровича Андрієвського на тлі загальноісторичного розвитку української державності у другій половині XIX – на початку XX століття.

Відповідно до теми і мети визначено такі **задачі дослідження**:

1. Дослідити історіографію проблеми та джерельну базу дослідження.
2. Визначити провідні чинники, що сприяли формуванню особистості О. Андрієвського та його педагогічного світогляду, та обґрунтувати основні етапи його освітньо-педагогічної діяльності.
3. Проаналізувати основні загальнопедагогічні погляди О. Андрієвського щодо освіти в Україні XIX – початку XX ст.
4. Схарактеризувати просвітницьку діяльність педагога, виокремити її напрями та визначити значення у громадсько-культурному житті на теренах України

досліджуваного періоду.

Об'єкт дослідження – просвітницький рух та педагогічна думка в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.

Предмет дослідження – зміст і спрямованість просвітницької діяльності та педагогічні погляди Олексія Олександровича Андрієвського.

Методи дослідження. У процесі історико-педагогічного дослідження використовувався комплекс взаємопов'язаних методів:

– *історико-педагогічний аналіз і синтез*, який дав змогу визначити об'єкт, предмет, мету, задачі дослідження;

– *персоналістично-бібліографічний* – застосований з метою всебічного розкриття життєвого і творчого шляху й культурно-просвітницької діяльності О. Андрієвського;

– *пошуково-бібліографічний*, що уможливив вивчення архівних фондів, бібліотечних каталогів, описів, видань, філософської, історичної, психолого-педагогічної, методичної епістолярної літератури, дисертаційних праць, дотичних до обраної теми;

– *історико-ретроспективний*, за допомогою якого здійснено аналіз змісту та визначено етапи педагогічно-просвітницької діяльності О. Андрієвського;

– *порівняльно-змістовий*, який дав змогу проаналізувати діяльність педагога в динаміці та часовій послідовності; виявити його внесок у розвиток вітчизняної педагогічної думки;

– *метод теоретичного узагальнення*, що посприяв формулюванню висновків дослідження.

Джерельна база дослідження. Проаналізовано документально-фактологічний матеріал з фондів *архівів*: Центрального державного історичного архіву України (фонди: № 707 – Управління Київського учбового округу; № 442 – Канцелярія Київського, Подільського та Волинського генерал-губернатора; № 294 – особовий фонд О. Андрієвського), Державного архіву міста Києва (фонди: № 16 – Київський університет св. Володимира; № 81 – Друга чоловіча гімназія 1814–1919 р.; № 90 – Фундуклеївська жіноча гімназія, 1859–1919 р.; № 168 – Київське товариство грамотності 1865–1908 р.), Інституту рукописів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського (фонди: № I – Комплексний фонд «Літературні матеріали». Зібрання літературних творів і зібрання документів початку XII – XX ст.; № VIII – Київський університет св. Володимира (1834–1919); Колекція рукописів XII ст. – 1927 р.; № III – Комплексний фонд «Листування». Зібрання листів видатних діячів науки, культури і освіти XVII – XX ст.; № X – Всеукраїнська Академія наук (ВУАН) (1918–1933). Архів і колекція документів XVI – XX ст.); *періодичні видання* кінця XIX – початку XX ст., зокрема журнали: «Вестник Европы» (1881), «Киевская старина» (1880 – 1902), «Заря» (1882), «Жизнь и искусство» (1895), «По морю и суше» (1895), «Журнал русского общества охранения народного здоровья» (1901), «Киевская газета» (1902), «Исторический вестник» (1902), «Киевское слово» (1902), «Одесские новости» (1902), «Світло» (1912), «Рідна школа» (1994), «Наша віра» (2002), «Шлях освіти» (2007); матеріали історико-педагогічних досліджень, довідково-бібліографічна література.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше* в історико-педагогічній науці виявлено та розкрито напрями

просвітницької діяльності та педагогічні погляди Олексія Олександровича Андрієвського на тлі загальноісторичного розвитку української державності у другій половині XIX – початку XX ст.; з'ясовано провідні чинники формування світоглядних переконань і життєвих цінностей ученого (*родинні відносини, культурно-освітні, науково-педагогічні*), що дало змогу відтворити його життєвий і творчий шлях та умовно визначити три етапи освітньо-педагогічної діяльності: (1866–1879) – формування особистості О. Андрієвського як педагога та просвітника; (1879–1881) – інтенсивна науково-дослідницька робота в умовах заслання; (1881–1902) – етап активної педагогічної роботи; проаналізовано педагогічну діяльність та *загальнопедагогічні погляди* О. Андрієвського в контексті розвитку епохи та окремих аспектів його просвітницької і громадсько-культурної діяльності: необхідність створення системи соціального виховання дітей-сиріт в умовах сирітського будинку; обов'язковість жіночої освіти; важливість розвитку системи фізичного виховання у напрямі розробки теоретичних підходів до фізичного розвитку дітей як основи розумового та морального, а також методики занять фізичною культурою і спортом; актуалізація ролі шкільного лікаря в закладах системи освіти; виокремлено напрями *просвітницької діяльності педагога*: активна участь у громадських та просвітницьких організаціях; праця з відкриття національних закладів освіти; популяризація творчості Т. Шевченка у становленні української літератури шляхом літературно-критичної діяльності; редакторська, журналістська та публіцистична діяльність на сторінках періодичних видань; ініціатива з видання і розповсюдження україномовних книг, журналів, газет; дослідницька робота з вивчення і систематизації архівних і маловідомих джерел з історії українського народу;

– *уточнено* біографічні відомості про життя і діяльність О. Андрієвського, конкретні дати, міста, причини його службових переміщень під час викладацької та громадської роботи; розширено перелік праць, що становлять просвітницько-педагогічну спадщину педагога;

– *подальшого розвитку набуло* дослідження внеску просвітника у вивчення історії українських земель у XVII–XVIII ст.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що зібрані фактичні дані, сформульовані теоретичні положення й висновки збагачують джерельну базу історії педагогіки, можуть слугувати цінним джерелом для написання праць з історії України, історії вітчизняної педагогіки, історії української культури, творчого застосування засадничих положень концепції національного виховання дітей і молоді в сучасних навчальних закладах України. Дисертаційні матеріали можуть бути введені до змісту лекційних курсів «Історія педагогіки», «Історія України», «Мовознавство»; можуть використовуватися при укладанні підручників, посібників, хрестоматій з історії освіти і шкільництва в Україні, у історико-педагогічних дослідженнях.

Матеріали дослідження використовуються у роботі Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування (МОН України та НАПН України) Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 1993/01 від 18.11.2014 р.), Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (довідка № 252/1384 від 06.11.2014 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 574 від 07.10.2014 р.), ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 1105 від 12.12.2014 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження апробувалися шляхом виступів на науково-практичних конференціях:

міжнародних – «Польща – Україна: на шляху до інтеграції систем освіти» (Варшава, Польща, 2010), «Виховання, освіта, менеджмент, філософія, право: історичний аспект» (Ялта, 2010), «Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор» (Ялта, 2010), «Технологічний підхід у підготовці майбутніх учителів» (Умань, 2011), «Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспект» (Рубіжне, 2011), «Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор» (Ялта, 2012), «Історія розвитку науки техніки та освіти» (Київ, 2012);

всеукраїнських – «Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти» (Київ, 2010), «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів» (Умань, 2010), «Образ дитини у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях» (Харків, 2011), «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів» (Умань, 2011), «Київ у соціокультурному просторі ХІХ – ХХІ століть: національний та європейський контекст» (Київ, 2011), «Пріоритети української науки» (Київ, 2012), ХVІІ конференція молодих учених-істориків науки, техніки та освіти та спеціалістів з теми: «Пріоритети української науки» (Київ, 2012), «Актуальні проблеми археології, історії та історичного краєзнавства Буго-Дніпровського межиріччя» (Умань, 2012), «Досягнення соціально гуманітарних наук в сучасній Україні» (Дніпропетровськ, 2012), ХІІ науково-практична конференція «Українська педагогіка 1920-х років – сучасні оцінки і виміри» (Умань, 2012), «Права дитини від витоків до сьогодення» (Умань, 2013), VI Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів» (Умань, 2013), «Педагогічно-просвітницька діяльність громадських організацій України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» (Умань, 2014); на науково-методичних семінарах: «Інноваційні підходи до соціально-педагогічної роботи з сім'єю» (Умань, 2013), «Черкащина – земля Тараса: від витоків до сьогодення» (Умань, 2013), «Актуальні проблеми підготовки соціальних педагогів» (Умань, 2013), «Формування компетентного фахівця в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу» (Умань, 2013);

обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки, соціальної роботи та історії педагогіки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування (МОН України та НАПН України) при Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлено у 15 одноосібних публікаціях, з-поміж них 6 відображають основні наукові результати

дослідження (1 – у зарубіжному виданні), 9 – апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (285 найменувань, із них 4 – іноземною мовою, 52 архівних джерела), 6 додатків на 27 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 219 сторінок: основний текст – 162 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, аргументовано її актуальність, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет; розкрито методи дослідження; схарактеризовано джерельну базу, наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; відображено апробацію, впровадження результатів дослідження; вміщено відомості про публікації, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Історіографія і джерельна база дослідження»* – проаналізовано історіографію та джерельну базу дослідження.

З'ясовано, що вся сукупність праць про О. Андрієвського налічує невелику кількість різноманітних наукових студій, статей, інших публікацій, бібліографічних покажчиків, що розкривають різні сторони його життя і діяльності. Свою популярність він здобув, насамперед, як історик, шевченкознавець, активний громадський діяч і талановитий педагог.

Водночас нами виокремлено три етапи історіографічного вивчення проблеми дослідження:

– *перший етап* (початок ХХ ст. – 1917 р.) – становлення загальних основ вивчення життя і діяльності вченого. Виявлено, що у межах цього етапу джерельну базу становлять спогади сучасників – друзів, колег, учнів: В. Андрєєва, І. Бровермена, Г. Донцова, В. Затоки, І. Каманіна, В. Короленка, В. Щербини, К. Якубовича, які займалися упорядкуванням біографії О. Андрієвського, його науково-просвітницької та педагогічної діяльності. З огляду на це, фактологічний матеріал має дещо суб'єктивний характер, але водночас слугує джерелом вивчення окремих аспектів педагогічної, просвітницької діяльності педагога;

– *другий етап* (20-ті роки ХХ ст.) – характеризується активізацією досліджень громадсько-просвітницької та культурно-просвітницької діяльності О. Андрієвського, новими підходами у її вивченні у зв'язку з піднесенням загальнонаціонального руху на Україні. Постать О. Андрієвського та його громадська діяльність стають темою досліджень українських учених, серед них: І. Житецький, В. Міяковський, О. Рябінін-Скляревський, Л. Смоленський, С. Щербина (Єгунова);

– *третій етап* (початок 90-х років ХХ ст. – до сьогодення) – характеризується вивченням педагогічно-просвітницької діяльності О. Андрієвського у контексті науково-просвітницького, культурно-історичного, громадівського руху другої половини ХІХ – на початку ХХ ст. (В. Андрієвська, В. Затока, Н. Ігнатенко, Н. Побірченко, С. Світленко, Ю. Невмитий).

Важливими джерелами дослідження просвітницької діяльності, педагогічних поглядів О. Андрієвського стали матеріали фондів низки архівів та періодичні видання.

Ці матеріали дали змогу збагатити новими знаннями історико-педагогічну науку, повернути його ім'я до когорти тих, хто працював задля розвитку вітчизняної

науки, освіти і культури.

Водночас зазначимо, що донині немає цілісного системного дослідження, у якому були б зібрані й узагальнені відомості про особистість Андрієвського-педагога і Андрієвського-просвітника, про його педагогічні погляди, ідеї і внесок у розвиток освітньої справи в Україні.

У другому розділі – *«Олексій Андрієвський – просвітник, педагог, громадський діяч»* – з'ясовано провідні чинники, що зумовили формування особистості й педагогічного світогляду О. Андрієвського; висвітлено біографію вченого як педагога, просвітника, громадського діяча; схарактеризовано його загальнопедагогічні погляди.

У ході дослідження встановлено основні чинники, які сприяли формуванню світогляду вченого: *родинні* (виховання сина під впливом люблячої матері, що вплинуло на його подальше життя, дружні сімейні відносини з усіма членами родини); *культурно-освітні* (роки навчання у Київській 2-й гімназії та студентське оточення під час навчання у Київському університеті св. Володимира з 1862 по 1865 роки на історико-філологічному факультеті, а також вплив українських громадських діячів XIX – початку XX ст.); *науково-педагогічні* (безпосередня участь у літературних вечорах, членство у просвітницькій організації, взаємини з відомими педагогами і громадськими діячами).

У ході аналізу архівних джерел, спогадів сучасників, праць дослідників життя та діяльності О. Андрієвського, його творчої спадщини було визначено три етапи освітньо-педагогічної діяльності, що дозволило розкрити становлення і розвиток педагогічних поглядів вченого, узагальнити його науково-просвітницьку діяльність:

1) *початок педагогічної діяльності (1866 – 1879)* – перші спроби педагогічної діяльності О. Андрієвського в освітніх закладах на посаді учителя російської мови і літератури в Катеринославській міській класичній гімназії. Через рік його було переведено в Одеську 2-гу гімназію на посаду вчителя російської словесності, а паралельно він працював ще і в Одеській жіночій гімназії, в Тульському реальному училищі, а також мав змогу викладати у Рішельєвській гімназії. Зі спогадів учнів та колег О. Андрієвського дізнаємося, що його уроки завжди відзначалися нестандартністю, пошуком нових методів навчання. Крім безпосередньої вчительської роботи, Олексій Олександрович виконував чимало громадських доручень: був членом «випробувального» комітету при управлінні Одеського навчального округу, виконував обов'язки секретаря педагогічної ради гімназії, був класним наставником, членом господарського комітету, членом літературно-артистичного гуртка. Він часто виступав з промовами і доповідями на вчительських та інших з'їздах, зборах, був постійним членом Одеської громади.

2) *етап науково-дослідної діяльності О. Андрієвського в умовах заслання (1879 – 1881)* – арешт у справі недотримання основних положень Емського указу. Арештували його через те, що він переговори щодо влаштування типографії для друкування українських книг. У XIX ст. – на початку XX ст. суворо було заборонено будь-які антиурядові виступи, працювати на користь української справи потрібно було таємно, що й стало важким випробуванням у житті Олексія Олександровича.

Його було заарештовано і відправлено до Сибіру, а потім до В'ятки із заборонаю займатися науковою роботою. У цей час він плідно займався в архіві місцевого губерньського правління у місті В'ятка, де результатом його праці вийшли з часом цікаві книги історичної тематики у ювілейному збірнику «Столетие Вятской Губернии»: «Исторический очерк г. Вятки до открытия наместничества», «Вятская хроника за последние 25 лет», «Объ языческих обрядахъ и жертвенность крещеных инородцев Вятской губернии», «Картофлений бунтъ в Вятской губернии». Роки заслання для О. Андрієвського були важкими, але сприятливими для наукової діяльності.

3) *етап активної педагогічної і громадської роботи (1881 – 1902)* – плідний у педагогічній і громадській діяльності О. Андрієвського, але одночасно і завершальний. Приїхавши до Києва, Олексій Олександрович влаштується вчителем російської мови і літератури 2-ї Київської чоловічої гімназії, яку свого часу він закінчив. Того ж року його запрошують читати педагогіку в один з найелітніших приватних навчальних закладів – жіночу гімназію, засновницею і директором якої була В. Ващенко-Захарченко, одночасно О. Андрієвський викладав російську мову і літературу у Володимирському педагогічному корпусі, в Київській 1-й гімназії та Фундуклеївській жіночій гімназії. Вивчаючи діяльність О. Андрієвського як учителя, ми з'ясували, що він працював інспектором Златопільської гімназії та інспектором народних шкіл у Верхньодніпровському повіті Катеринославської губернії. У Златопільській гімназії з його ініціативи було організовано учнівський оркестр, суботні літературно-музичні вечори, зроблено ремонт приміщення бібліотеки, полагоджено обладнання, приведено у належний стан наявні фонди матеріально-технічного забезпечення. Варто зазначити, що у Верхньодніпровському повіті Катеринославської губернії інспектор О. Андрієвський турбувався про сільські і міські училища, вивчав побут учителів, стан навчально-виховного процесу в школах.

Вагомим внеском Олексія Андрієвського у розвиток національної освіти є розробка теоретичних підходів та практичної реалізації питань соціального захисту дітей-сиріт. Заслуговує на увагу його праця «О преобразовании городского Сиротского Дома» (1902) та розроблене «Положение о городском сиротском доме» (1902). На думку вченого, сирітський будинок повинен забезпечувати не лише загальну освіту, а й професійне навчання, що полегшило б майбутню соціалізацію вихованців шляхом здобуття елементарної освіти та певної професії. Задля чого потрібно створювати професійно зорієнтовані майстерні: чоботарську, палітурну, столярну, слюсарну, живописно-малярну, жерстяних виробів, виробів з каменю, глини. О. Андрієвський відстоював думку, що для дітей, які виховувалися у сирітському будинку, на державному рівні потрібно створювати спеціальні умови з метою продовження навчання талановитих вихованців як у середніх, так і вищих навчальних закладах, таких як: мореходні класи, фельдшерські училища, учительські семінарії, училища садівництва, школа машиністів, живопису та ін.

Загалом сирітський будинок педагог розглядав як установу, що цілком забезпечує життєдіяльність дітей-сиріт, турбується про їх фізичне і моральне

здоров'я. О. Андрієвський вважав, що у таких закладах необхідно утримувати чотири групи вихованців: 1) сиріт, які навчаються в училищі; 2) сиріт, які завершили навчання і працюють у майстернях сиротинця поки не знайдено для них відповідної роботи (причому притулок має турбуватися про подальше місце працевлаштування випускника); 3) тих, хто навчається у середніх або вищих навчальних закладах; 4) тих, хто працює у приватних майстернях, куди вони влаштовані для освоєння того чи іншого ремесла як учні.

Слід зауважити, що О. Андрієвський брав активну участь у реформуванні середньої школи у другій половині XIX ст., особливо його турбувало питання здоров'я учнів у контексті існуючої тенденції до створення системи фізичного виховання. Європейська педагогічна громадськість була стурбована станом здоров'я шкільної молоді і вела активний пошук нових форм і методів фізичного виховання та спорту. У Російській імперії активно працювали над створенням системи фізичного виховання О. Анохін, П. Бонін, П. Лесгафт та ін. До цієї когорти вмотивовано доцільно віднести і О. Андрієвського. Заслуговує на увагу праця «Какие меры необходимы к поднятию физического воспитания в средней школе?», з якою він виступив на засіданні Одеського відділу Російського товариства охорони народного здоров'я 28 вересня 1899 року.

Проаналізовано та узагальнено погляди педагога на фізичне виховання у школі як на органічну складову системи освіти та виховання дітей, їх підготовки до життя:

- фізичне виховання дітей є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків;

- фізичне виховання у школі передбачає широке використання рухливих ігор, які є одним з основних засобів підвищення рухової активності дітей, формування позитивної мотивації до занять фізичними вправами та виховання моральних, естетичних і вольових якостей особистості;

- значну роль у фізичному вихованні дітей мають рухливі ігри, створені послідовною зміною вікових і соціальних ролей;

- урок фізичної культури є основною формою фізичного виховання в школі.

Успіх і якість фізичного виховання дітей, на думку педагога, багато в чому залежать від рівня компетенції шкільного лікаря в галузі гігієни фізичних вправ, знань анатоמו-фізіологічних особливостей організму дітей шкільного віку та основ методики занять фізичною культурою і спортом, кваліфікованого лікарського контролю і вмілого здійснення лікарсько-педагогічних спостережень, а також активного проведення санітарно-освітньої роботи серед педагогів, школярів та їхніх батьків. Доведено, що О. Андрієвський один із перших розробив проект і положення діяльності шкільного лікаря і впровадив його у практику діяльності школи.

Аналіз загальнопедагогічних поглядів О. Андрієвського дав можливість встановити, що педагог-просвітник виступав за такий процес здобуття освіти, метою якого має бути розвиток розумових задатків та мислення дитини, створення сприятливих умов для входження її у соціум та пристосування до навколишнього

середовища. У ході дослідження з'ясовано що, педагогічні погляди вченого мають прогностичний характер. І хоча його погляди стосовно питань освіти не становлять повної або єдиної педагогічної системи, однак їх відтворення і аналіз є надзвичайно важливим з огляду на необхідність історичної реконструкції цілісної картини стану просвітництва, освітньої та культурологічної думки в Україні в розглянутий період, що має сприяти з'ясуванню особливостей розгортання просвітницького руху і розвитку ідей про національну школу.

У третьому розділі – *«Просвітницька діяльність Олексія Андрієвського»* – схарактеризовано основні її напрями, а саме: активна участь у діяльності просвітницьких організацій, видавнича та науково-дослідна діяльність просвітника.

Просвітницька діяльність О. Андрієвського була різнобічною, що зумовлено обставинами його особистого життя. Географія його освітньої діяльності як педагога і просвітника надзвичайно широка: Київ, Катеринослав, Одеса, Миколаїв, Херсон, В'ятка, Златопіль, Верхньодніпровськ тощо.

З'ясовано, що один з перших в тогочасних умовах О. Андрієвський відстоював ідею необхідності жіночої освіти, підтвердженням чого є створення Товариства попечительства про жіночу освіту в Катеринославі. До того ж з його ініціативи в Катеринославі зусиллями товариства було відкрито трикласну жіночу безкоштовну школу для бідних дітей, які забезпечувалися безкоштовним житлом, публічною бібліотекою, читальнями для дітей і учителів.

Учений був активним членом та ідеологом Одеської Громади. Він – ініціатор збору коштів на відкриття народної школи імені Т. Шевченка та організатор роковин на честь поета в Одесі; редактор газети «Одесский вестник»; організатор зустрічі Одеських громадянців з М. Драгомановим; меценат і наставник талановитих дітей із незаможних родин; ініціатор поширення книг, газет, журналів українською мовою; активний дописувач «Литературной хрестоматии»; член Одеського відділу «Русского Географического Общества», Літературно-артистичного товариства в Одесі, «Общества любителей литературы, науки и искусства»; організатор вечірніх Європейських курсів в Одесі при школі Аксельруд; співробітник Одеського відділу Російського товариства охорони народного здоров'я, де очолював секцію з гігієни виховання і освіти; засновник Слов'янського товариства.

Олексій Олександрович постійно піднімав питання про впорядкування і збереження в належному стані могили Т. Шевченка на батьківщині, був засновником фонду імені поета, вболівав за необхідність популяризації міста Канева як «Мекки» Шевченкіани, центру національної самобутності українців.

Важливі життєві епізоди просвітницької діяльності О. Андрієвського – арешт, пов'язаний з обшуком у його квартирі та заборонаю друку книг українською мовою. Роки заслання для нього були важкими, але він не припинив наукової діяльності. У цей час він плідно займався в архіві місцевого губернського правління у місті В'ятка, результатом чого стали написані книги з історичної тематики: «Столетие Вятской Губернии» у двох томах (1881), «Исторический очерк г. Вятки до открытия наместничества» (1881), «Вятская хроника за последние 25 лет» (1881),

«Об языческих обрядах и жертвенность крещеных инородцев Вятской губернии» (1881), «Картофленый бунт в Вятской губернии» (1881).

Після заслання О. Андрієвський обіймав посаду редактора неофіційної частини «Киевских Губернских Ведомостей», що дало йому доступ до архіву Київського губернського правління. Матеріали з цього архіву друкувалися окремим додатком зазначеного друкованого органу і є надзвичайно важливі для поповнення знань про самоврядування в Україні. Праця протягом 1882–1886 років дала результат – 10 томів під назвою «Исторические материалы из Архива Киевского Губернского Правления».

Крім того, прибувши до Києва, О. Андрієвський активно долучається до життя Київської громади: бере участь у виданні закордонного часопису «Громада», журналу «Киевская старина», де стає одним із найактивніших співробітників, друкується в газетах «Труд» (головний редактор О. Русов) та «Заря»; створює Київську Комісію народних читань, яка пізніше реорганізувалася в Товариство сприяння початковій освіті; стає засновником і першим директором Народної аудиторії.

Просвітницька робота О. Андрієвського – взірць любові до рідного краю, підтвердження бажання поширювати знання.

Дослідження науково-історичної спадщини О. Андрієвського, в якій відображено важливі суспільно-політичні процеси на українських землях, а також життя і побут народу, дають підстави для висновку про те, що вчений одним із перших в своїх працях відобразив історичний розвиток науки, виявив високу громадянськість, глибокий патріотизм, любов до України, чим зробив вагомий внесок у створення історії культурного розвитку українців. З'ясовано, що вченим було написано багато ґрунтовних праць з історії козаччини, історії Запорозької Січі, оприлюднено відомості про діяльність магістрату в Києві, про міста Київ, Переяслав, В'ятку, Білу Церкву, завдяки чому майбутні покоління дослідників мали змогу використовувати знання, які могли бути втраченими.

На основі аналізу історичної літератури, публіцистичних і літературних праць О. Андрієвського встановлено, що йому належить чільне місце серед діячів українського просвітницького руху ХІХ ст. За життя вчений опублікував численні праці публіцистичного, історичного і педагогічного спрямування. Оскільки О. Андрієвський був людиною православною, особливого значення надавав церковній тематиці, описуючи монастирі, Києво-Печерську лавру, інші релігійні установи. Як український громадський діяч, історик, педагог, краєзнавець, журналіст, учений, літератор він залишив помітний слід у історичній науці.

З'ясовано, що у творчій спадщині О. Андрієвського окреме місце належить аналізу доробку відомих поетів, письменників, журналістів, драматургів, зокрема Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Баратинського. Важливим досягненням в українській літературі та культурно-громадському житті є дослідження творчості Тараса Шевченка, які збагатили українську культуру і сприяли популяризації творчості Великого Кобзаря. Матеріали, опубліковані О. Андрієвським у формі оглядів, нарисів, літературних і літературно-критичних портретів, займали значне

місце у тогочасному літературному процесі. Його публікації відзначалися глибоким знанням справи, досконалістю, широкою зацікавленістю. Шануючи світлу пам'ять про Т. Шевченка, він щороку з нагоди роковин смерті публікував статті про нього, його твори.

Науково-дослідна діяльність О. Андрієвського виявляється і у пошуку та збиранні ним пам'ятних документів, цінних рукописів та рідкісних видань. Підсумовуючи, зазначимо, що Олексій Олександрович Андрієвський увійшов в історію української культури як видатний педагог, історик, громадський діяч.

ВИСНОВКИ

У дисертації виявлено та розкрито напрями просвітницької діяльності та педагогічні погляди Олексія Олександровича Андрієвського на тлі загальноісторичного розвитку української державності у другій половині XIX – на початку XX століття. Результати дослідження засвідчили досягнення мети й розв'язання поставлених задач, що дало змогу зробити відповідні висновки:

1. Дослідження історіографії проблеми та джерельної бази дає підстави стверджувати, що в історико-педагогічній науці постать педагога О. Андрієвського є малознаною, а його спадщина не дослідженою. Висвітлення його життєвого і творчого шляху довело, що він як учений, талановитий педагог, освітній і громадський діяч другої половини XIX – початку XX ст., член культурно-просвітницьких організацій і товариств, яскравий представник національного руху другої половини XIX ст., автор численних історичних праць, історико-етнографічних досліджень, відомий викладач російської мови, літератури та словесності в навчальних закладах Києва, Катеринослава, Одеси, один із засновників національної системи фізичного виховання, працював задля відродження і розвитку національної освіти, поширення знань серед широких верств населення.

Виокремлено три етапи історіографічного вивчення проблеми дослідження: *перший етап* (початок XX ст. – 1917 р.) – становлення загальних основ вивчення життя і діяльності вченого (праці: В. Андреева, І. Бровермена, Г. Донцова, В. Затоки, І. Каманіна, В. Короленка, В. Щербини, К. Якубовича); *другий етап* (20-ті роки XX ст.) – характеризується активізацією досліджень громадсько-просвітницької та культурно-просвітницької діяльності О. Андрієвського, новими підходами у її вивченні у зв'язку з піднесенням загальнонаціонального руху на Україні (праці: І. Житецького, В. Міяковського, О. Рябініна-Скляревського, Л. Смоленського, С. Щербини (Єгунової)); *третій етап* (початок 90-х рр. XX ст. – до сьогодення) – характеризується вивченням педагогічно-просвітницької діяльності О. Андрієвського у контексті науково-просвітницького, культурно-історичного, громадського руху другої половини XIX – на початку XX ст. (праці: В. Андрієвського, В. Затоки, Н. Ігнатенко, Ю. Невмитого, Н. Побірченко, С. Світленко).

2. Визначено, що провідними чинниками, які сприяли формуванню особистості О. Андрієвського та його педагогічного світогляду, були: *родинні відносини* – любов близьких, виховання у християнській родині, прихильність

матері до національних традицій; *культурно-освітні* – навчання у Київській 2-й гімназії та Київському університеті св. Володимира; вплив визначних громадських діячів, педагогів; *науково-педагогічні* – участь у роботі провідних просвітницьких та наукових товариств м. Києва, Катеринослава, Одеси, педагогічна, науково-публіцистична та видавнича діяльність, співпраця з провідними українськими педагогами, істориками, громадськими діячами другої половини XIX – початку XX ст.

У ході дослідження визначено основні етапи педагогічної діяльності О. Андрієвського:

перший (1866–1879) – формування особистості О. Андрієвського як педагога та просвітника, чому сприяла вчительська та викладацька діяльність в освітніх навчальних закладах різних типів: Катеринославській жіночій гімназії, Одеській Рішельєвській гімназії, у Другій Одеській гімназії, Тульському реальному училищі, Одеському Юнкерському піхотному училищі, Київських гімназіях – міністерській та гімназії В. Ващенко-Захарченко;

другий (1879–1881) – інтенсивна науково-дослідницька робота в умовах заслання, внаслідок арешту через націєтворчу діяльність, що суперечила існуючим суспільно-політичним вимогам;

третій (1881–1902) – активної педагогічної діяльності: викладацька робота у Володимирському кадетському корпусі, у Київській 2-й гімназії, а також у Фундуклеївській жіночій гімназії, у двох київських жіночих гімназіях – міністерській та гімназії Ващенко-Захарченко, інспектор Златопільської гімназії в місті Златополі, інспектор народних шкіл у Верхньодніпровському повіті Катеринославської губернії, дослідник творчості Т. Шевченка, директор Одеського сирітського будинку.

Виокремлені етапи були важливими віхами в житті О. Андрієвського, хронологічні межі кожного із них зумовлені низкою важливих обставин, як об'єктивного і суб'єктивного характеру. Доведено, що особливу увагу учений звертав на професійні знання, педагогічну майстерність учителя, а характерною рисою його була велика працездатність, наукова вимогливість до себе та незмінне бажання сприяти поліпшенню долі українського народу шляхом його просвіти. Аналіз творчої спадщини вченого дав змогу узагальнити думку, що його педагогічні ідеї, громадська і наукова діяльність формувалися у процесі активної учительської і викладацької роботи.

3. Аналіз творчої спадщини вченого дав змогу охарактеризувати й узагальнити його загальнопедагогічні погляди, провідними з яких були такі: пріоритетність професійної компетентності вчителя, використання у навчально-виховному процесі науково розроблених і обґрунтованих методик навчання та навчальних програм, дотримання культури поведінки і спілкування з учнями, вміння висловлювати свою власну думку, забезпечити умови для творчого розвитку та професійного зростання, розширювати і збагачувати знання учнів щодо важливих компонентів змісту навчального матеріалу, повага до індивідуальності кожної людини і створення сприятливих умов для її життя.

У ході системного аналізу загальнопедагогічних поглядів О. Андрієвського

щодо розвитку і виховання підростаючого покоління з'ясовано, що вагомого значення педагог надавав фізичному вихованню дітей як передумові становлення особистості. О. Андрієвський виокремив ряд чинників фізичного виховання, які, на його думку, визначають особистісний розвиток дитини, а саме: стан здоров'я, значення раціональної організації навчального процесу, основи правильного харчування, санітарні вимоги до одягу і домашнього житла, обладнання школи, спортивних залів та ігрових майданчиків. Нами виокремлено основні рекомендації педагога стосовно організації навчально-виховного процесу з фізичного виховання: обов'язкові фізичні вправи, оздоровчі ігри у літній та весняний періоди, вправи з бігу босоніж, часте перебування дітей на свіжому повітрі. Фізичне виховання дітей сприяє їх загальному розвитку, зміцнює нервову систему, покращує стан здоров'я, удосконалює фізичну і психічну підготовленість до активного життя і діяльності – у цьому був переконаний О. Андрієвський.

Вагомим внеском педагога у розвиток національної освіти є розробка теоретичних підходів та практичної реалізації питань соціального захисту дітей-сиріт. На думку вченого, сирітський будинок повинен забезпечувати не лише загальну освіту, а й професійне навчання, що полегшило б соціалізацію вихованців у соціальному середовищі шляхом здобуття елементарної освіти та певної професії. Сирітський будинок він розглядав як установу, що забезпечує харчування, одяг, освіту, виховання, опіку дітей-сиріт як активних суб'єктів життєдіяльності у майбутньому.

4. Аналізуючи просвітницьку діяльність О. Андрієвського на теренах України, слід зауважити, що це була важлива частина його загальної праці. Він працював у таких містах, як Київ, Катеринослав, Одеса, Миколаїв, Херсон, В'ятка, Златопіль, Верхньодніпровськ.

О. Андрієвський – *активний член* Київської та Одеської Громади; Одеського відділу «Русского Географического Общества», Літературно-артистичного товариства в Одесі, «Общества любителей литературы, науки и искусства» в Одесі; співробітник Одеського відділу Російського товариства охорони народного здоров'я, де очолював секцію з гігієни виховання і освіти. Крім того, він – *засновник* Товариства попечительства про жіночу освіту в Катеринославі, Слов'янського товариства в Одесі, фонду впорядкування і збереження могили Т. Шевченка (Київ), Київської Комісії народних читань, яка пізніше реорганізувалася в Товариство сприяння початковій освіті; Народної аудиторії у Києві. Просвітницька діяльність ученого охоплює *відкриття*: трикласної жіночої безкоштовної школи для бідних дітей у м. Одеса; народної школи імені Т. Шевченка (м. Київ); вечірніх Європейських курсів в Одесі при школі Аксельруд. Просвітницьким змістом наповнена *журналістська діяльність*, він – редактор газети «Одесский вестник», редактор неофіційної частини «Киевских Губернских Ведомостей»; член редакційної колегії журналу «Киевская старина», газет «Труд» та «Заря».

У науково-історичних працях О. Андрієвського, що відображають важливі історичні процеси, життя і побут народу на українських землях різних періодів, особливе місце займають такі матеріали: з історії суспільно-політичного життя міст Києва, Білої Церви, В'ятки, Канева; міського самоврядування; історичного минулого Запорозької Січі, відносин козаків з татарами, поляками; розвитку

торгівлі; існування київських монастирів та Києво-Печерської лаври; співіснування Київського магістрату з судовою і митною службами. У багатьох працях ученим проаналізовано культурні та історичні надбання українського народу, діяльність культурно-освітніх установ. Внесок О. Андрієвського як історика у вивчення минулого України надзвичайно вагомий, науково-історичні праці ученого зібрані, систематизовані і опубліковані в спеціальних посібниках.

З'ясовано, що громадська, видавнича, наукова діяльність О. Андрієвського була тісно пов'язана з іменем Т. Шевченка. Новаторськими за змістом були ідеї О. Андрієвського, пов'язані з літературною критикою на межі ХІХ–ХХ ст. Трактуючи тогочасні історичні події, О. Андрієвський як досвідчений літературознавець аналізує творчість цього талановитого поета. Звертаючи увагу на постійні життєві випробування Т. Шевченка, наголошує на його великій любові до України, до її знедоленого народу, вірі у перемогу добра над злом.

Виконане нами дослідження є першою спробою проаналізувати просвітницьку діяльність та педагогічні погляди О. Андрієвського. Перспективним напрямом подальшого наукового пошуку може бути його педагогічна діяльність, внесок у вивчення української історії, порівняльний аналіз педагогічних ідей О. Андрієвського та інших вітчизняних і зарубіжних педагогів другої половини ХІХ ст.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Підвальна Ю. В. Становлення особистості О. Андрієвського як педагога і громадського діяча / Ю. В. Підвальна // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) [та ін.]. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – Вип. 33, ч. 2. – С. 243–250.

2. Підвальна Ю. В. Олексій Андрієвський – викладач російської мови / Ю. В. Підвальна // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред. М. Т. Мартинюк – Умань : ПП Жовтий, 2011. – Ч. 2. – С. 259–266.

3. Підвальна Ю. В. Олексій Андрієвський про фізичне виховання дитини / Ю. В. Підвальна // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. Харківського нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди / за заг. ред. член-кор. НАПН України А. В. Троцько. – Х. : ХНПУ, 2011. – Вип. 29. – С. 136–144.

4. Підвальна Ю. В. Історіографія дослідження просвітницько-педагогічної діяльності О. Андрієвського / Ю. В. Підвальна // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) [та ін.]. – Умань : ПП Жовтий, 2012. – Вип. 43, ч. 2. – С. 314–319.

5. Підвальна Ю. В. Технология планирования физического воспитания в начальной школе А. Андриевским / Ю. В. Підвальна // Вестник академии знаний. – 2012. – № 3. – С. 96–98.

6. Підвальна Ю. В. Олексій Андрієвський – активний громадський діяч та просвітник на теренах України / Ю. В. Підвальна // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Сер. «Педагогічні науки». – Луцьк, 2014. – № 8 (285). – С. 13–18.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Підвальна Ю. В. Педагогічна діяльність Олексія Олександровича Андрієвського (1845–1902) / Ю. В. Підвальна // Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / ред. кол.: В. О. Огневюк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Г. С. Лозко. – К. : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – С. 141–144.

8. Підвальна Ю. В. Олексій Андрієвський – дослідник та популяризатор творчості Тараса Шевченка / Ю. В. Підвальна // Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Ялта, 10–12 берез. 2011 р.). – Ялта : РВНЗ КГУ, 2011. – Ч. 2. – С. 247–252.

9. Підвальна Ю. В. Погляди педагога О. Андрієвського на фізичне виховання дитини / Ю. В. Підвальна // Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери : матеріали наук.-метод. семінару, (Умань, 2014 р.) / ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) [та ін.]. – Умань : ФОП Жовтий, 2014. – С. 70–73.

10. Підвальна Ю. В. Принцип індивідуального підходу до дітей-сиріт за допомогою соціальної роботи у педагогічній спадщині О. Андрієвського / Ю. В. Підвальна // Актуальні проблеми підготовки соціальних педагогів : матеріали наук.-метод. семінару, (Умань, 24 квіт. 2013 р.) / ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) [та ін.]. – Умань : ПП Жовтий, 2013. – С. 123–125.

11. Підвальна Ю. В. Принцип індивідуального підходу роботи О. Андрієвського до навчання російської мови у вищих навчальних закладах / Ю. В. Підвальна // Права дитини: від витоків до сьогодення : матеріали наук.-метод. семінару / ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) [та ін.]. – Умань : ПП Жовтий, 2013. – С. 135–137.

12. Підвальна Ю. В. Основні етапи життєвого і творчого шляху Олексія Андрієвського / Ю. В. Підвальна // Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні : матеріали другої всеукр. наук. конф., (Дніпропетровськ, 28 квіт. 2012 р.) – Дніпропетровськ : ТОВ «Іновація», 2012. – Ч. 1. – С. 38–40.

13. Підвальна Ю. В. Внесок О. Андрієвського – викладача російської мови Катеринославської гімназії – у педагогічну науку / Ю. В. Підвальна // Формування аксіологічного компонента у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. – Ялта : РВВ КГУ, 2011. – С. 44–47.

14. Підвальна Ю. В. Формування світоглядних переконань і життєвих цінностей О. Андрієвського / Ю. В. Підвальна // Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти : зб. наук. пр. / за заг. ред. канд. філос. н. Журби М. А. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – Ч. 3. – С. 137–139.

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації

15. Підвальна Ю. В. Олексій Андрієвський – дослідник та літературний критик творчості Тараса Шевченка і Г. Квітки-Основ'яненка / Ю. В. Підвальна // Актуальні проблеми археології, історії та історичного краєзнавства Буго-Дніпровського межиріччя : зб. наук. пр. / відп. ред.: В. І. Морочко, А. Г. Морозов. – Умань : ПП Жовтий, 2012. – С. 380–385.

АНОТАЦІЇ

Підвальна Ю. В. Просвітницька діяльність та педагогічні погляди Олексія Олександровича Андрієвського (1845–1902 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – Умань, 2015.

У дисертації теоретично узагальнено і запропоновано новий підхід до вирішення важливого й актуального завдання, що полягає у виявленні та розкритті напрямів просвітницької діяльності та педагогічних поглядів Олексія Олександровича Андрієвського на тлі загальноісторичного розвитку української державності у другій половині XIX – на початку XX століття.

З'ясовано провідні чинники формування світоглядних переконань і життєвих цінностей ученого (родинні відносини, культурно-освітні, науково-педагогічні), що дало змогу відтворити його життєвий і творчий шлях та умовно визначити три етапи освітньо-педагогічної діяльності: (1866–1879) – формування особистості О. Андрієвського як педагога та просвітника; (1879–1881) – інтенсивна науково-дослідницька робота в умовах заслання; (1881–1902) – етап активної педагогічної роботи. Проаналізовано педагогічну діяльність та загальнопедагогічні погляди О. Андрієвського в контексті розвитку епохи та окремих аспектів його просвітницької і громадсько-культурної діяльності.

Уточнено біографічні відомості про життя і діяльність О. Андрієвського, конкретні дати, міста, причини його службових переміщень під час викладацької та громадської роботи; розширено перелік праць, що становлять просвітницько-педагогічну спадщину педагога;

Ключові слова: Олексій Олександрович Андрієвський, просвіта українського народу, просвітницька діяльність, загальнопедагогічні погляди, національна освіта.

Підвальна Ю. В. Просветительская деятельность и педагогические взгляды Алексея Александровича Андриевского (1845–1902 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины. – Умань, 2015.

В диссертации приведены теоретическое обобщение и новый подход к решению важной и актуальной задачи, которые выражаются в определении и раскрытии направленности просветительской деятельности и педагогических взглядов Алексея Александровича Андриевского в контексте развития просветительского движения и педагогической мысли в Украине во второй половине XIX – начале XX в.

В ходе исследования было установлено основные факторы, которые способствовали формированию мировоззрения ученого: родственные отношения –

(любовь близких, воспитание в христианской семье, приверженность матери национальным традициям); культурно-образовательные – (обучение в Киевской 2-й гимназии и Киевском университете св. Владимира; влияние выдающихся общественных деятелей, педагогов); научно-педагогические – (участие в работе ведущих образовательных и научных обществ Киева, Екатеринослава, Одессы, педагогическая, научно-публицистическая и издательская деятельность, сотрудничество с ведущими украинскими педагогами, историками, общественными деятелями второй половины XIX – начала XX в).

На основе анализа массива источников нами определены основные этапы просветительской деятельности и педагогических взглядов ученого: первый этап – (1866–1879) – формирование личности А. Андриевского как педагога и просветителя в процессе учительской и преподавательской деятельности в различных учебных заведениях; второй этап – (1879–1881) – интенсивная научно-исследовательская работа в условиях ссылки; третий этап – (1881–1902) – активная педагогическая работа: инспектор Златопольской гимназии, инспектор народных школ в Верхнеднепровском уезде Екатеринославской губернии, исследователь творчества Т. Шевченко, директор Одесского сиротского дома.

Анализ творческого наследия ученого позволил охарактеризовать и обобщить его общепедагогические взгляды, ведущими из которых были: необходимость совершенствования образовательного дела путем распространения идеи об исключительном значении образования для развития общества; обеспечение высокого профессионального уровня учителя, под которым просветитель понимал владение методикой преподавания учебного материала, высокий общий уровень знаний, соблюдение культуры поведения и общения с учениками, умение высказывать мнение, способность обогащать программный материал дополнительными научными сведениями для расширения знаний учащихся; создание благоприятных условий для непрерывного образования человека в течение жизни.

Анализ общественно-просветительской деятельности А. Андриевского свидетельствует, что он был активным членом Киевской и Одесской громад; Одесского отдела «Русского Географического Общества», Литературно-артистического общества в Одессе, «Общества любителей литературы, науки и искусства» в Одессе, сотрудником Одесского отдела Русского общества народного здравоохранения, Общества попечительства о женском образовании в Екатеринославе, Славянского общества в Одессе, фонда благоустройства и сохранения могилы Т. Шевченко (Киев), Киевской Комиссии народных чтений и др.

Просветительская деятельность А. Андриевского была разносторонней, что обусловлено обстоятельствами его личной жизни. География его образовательной деятельности как педагога и просветителя чрезвычайно широка: Киев, Екатеринослав, Одесса, Николаев, Херсон, Вятка, Златополь, Верхнеднепровск и др.

Просветительская работа А. Андриевского – образец любви к родному краю, подтверждение желания распространять знания.

В результате обобщения творческого наследия А. Андриевского отражены

важные общественно-политические процессы на украинских землях, жизнь и быт народа. Ученый одним из первых в своих трудах отразил историческое развитие науки, выявил высокую гражданственность, глубокий патриотизм, любовь к Украине, чем внес весомый вклад в создание истории культурного развития украинцев. Выяснено, что ученым было написано много фундаментальных трудов по истории казачества, истории Запорожской Сечи, обнародованы сведения о деятельности магистрата в Киеве, о города Киев, Переяслав, Вятка, Белая Церковь, благодаря чему будущие поколения исследователей имели возможность использовать знания, которые могли быть потерянными.

При жизни ученый опубликовал многочисленные труды публицистического, исторического и педагогического направления. А. Андриевский был человеком православным, особое значение придавал церковной тематике, описывая монастыри, Киево-Печерскую лавру, другие религиозные учреждения. Как украинский общественный деятель, историк, педагог, краевед, журналист, ученый, литератор.

Определено, что основными составляющими педагогической и научно-просветительской деятельности ученого были анализ творчества известных поэтов, писателей, журналистов, драматургов (Т. Шевченко, Г. Квитка-Основьяненко, Е. Баратынский). Публикации А. Андриевского отличались глубоким знанием дела, совершенством, широкой заинтересованностью.

Расширено количество источников по исследуемой проблеме, в научное обращение введены малоизвестные архивные документы и исторические факты, что помогло аргументированно осветить педагогические идеи А. Андриевского и определить их влияние на образовательные процессы конца XIX – начала XX в. Выводы исследования могут быть использованы в курсе истории педагогики для педагогических учебных заведений, спецкурсах и семинарах по проблеме развития народного образования, а также в последующих научных историко-педагогических исследованиях.

Ключевые слова: Алексей Александрович Андриевский, просвещение украинского народа, просветительская деятельность, общепедагогические взгляды, национальное образование.

Pidvalna Yu. V. Educational activities and pedagogical views of Andrievskii Alexei Alexandrovich (1845–1902). – On the right of manuscript.

Scientific thesis for the degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in Specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogy. – Uman State Pavlo Tychyna Pedagogical University. – Uman, 2015.

The thesis presents a new approach to solving an important and actual challenge, which consists in revealing and identifying educational activities and views of Alexei Alexandrovich Andrievskii against the background of general historical development of Ukrainian statehood in the late XIX – early XX century.

The major factors of the scientist's beliefs formation (family relations, cultural, educational, scientific and educational) are found out, that allowed to reproduce the life and career of the scientist. Three stages of educational and teaching activities are defined: (1866–1879) – the stage of A. Andrievskii personality formation as a teacher and educator; (1879–1881) – the stage of an intensive research work under the conditions of deportation; (1881–1902) – the stage of intensive educational work. teaching activities of general views O. Andrievskiy are analyzed in the context of the era development and some aspects of educational, social and cultural activity of the scientist.

Biographical information about the life and work of A. Andrievskii (dates, places, reasons of his service migration during his teaching and social work) is clarified; also the list of educational and pedagogical works are expanded.

Key words: Alexei Andrievskii, Ukrainian people education, educational activities, general pedagogics views, national education.

Підписано до друку 26.02.2015 р. Формат 60x90/16.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100. Зам. 15.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]

Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.

м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.

200-87-15, 050-525-88-77

E-mail: nsvit23@ukr.net

Сайт: nsvit.cc.ua